

UMUMIY O‘RTA TA‘LIM MAKTABLARIDA INTERFAOL METODLAR YORDAMIDA O‘QITISH

Olimova Gulnoza Ikromjon qizi

*Nizomiy nomidagi O‘zbekiston Milliy
Pedagogika Universiteti, Fizika-Matematika
Fakulteti 4-kurs talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumiy o‘rta ta‘lim maktablarida interfaol metodlar yordamida o‘qitishning mazmuni, ahamiyati va samaradorligi yoritilgan. Unda interfaol metodlarning o‘quvchi shaxsini rivojlantirishdagi o‘rni, dars jarayonida o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishdagi roli tahlil qilinadi. Shuningdek, “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Debat”, “Insert”, “Rol o‘ynash” kabi metodlarning amaliy qo‘llanish tajribalari keltirilgan. Maqola zamonaviy ta‘limda interfaol yondashuvlar orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va bilimni amalda qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: interfaol metod, ta‘lim jarayoni, o‘qituvchi, o‘quvchi, faol ishtirok, hamkorlik, dars samaradorligi.

Hozirgi davrda ta‘lim tizimi tubdan isloh qilinayotgan bir paytda, umumiy o‘rta ta‘lim maktablarida o‘quv jarayonini samarali tashkil etish masalasi o‘ta dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy ta‘limning asosiy maqsadi o‘quvchilarda nafaqat bilimlarni o‘zlashtirish, balki ularni amaliyotda qo‘llash, mustaqil fikrlash, tahlil qilish va **XULOSA** chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirishdan iborat. Shu jihatdan, interfaol metodlar o‘qitish jarayonining ajralmas qismi sifatida e‘tirof etilmoqda. Interfaol metodlar deganda o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi o‘zaro faol muloqot, hamkorlikka asoslangan, o‘quvchini faol ishtirok etishga undovchi ta‘lim usullari tushuniladi.

An‘anaviy darslarda o‘qituvchi bilim beruvchi, o‘quvchi esa tinglovchi rolda bo‘lsa, interfaol yondashuvda bu holat o‘zgaradi: o‘quvchi jarayonning markaziga aylanadi, o‘qituvchi esa yo‘naltiruvchi va tashkilotchi vazifasini bajaradi. Masalan, “Ona tili” darsida o‘qituvchi so‘z turkumlarini oddiy tushuntirish o‘rniga “Aqliy hujum” metodidan foydalanib, o‘quvchilardan turli so‘zlarni sanashni so‘rasa, bu o‘quvchilarni dars jarayonida faol fikrlashga undaydi. Shu tariqa interfaol metodlar o‘quvchilarning diqqatini jalb etadi, darsni jonlantiradi va bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi.

Interfaol metodlarning turlari ko‘p bo‘lib, har biri ma‘lum bir maqsadga xizmat qiladi. “Aqliy hujum” metodi o‘quvchilarni ijodiy fikrlashga, erkin g‘oyalar ilgari surishga undaydi. “Klaster” metodi esa asosiy tushuncha atrofida fikrlarni guruhlash, tarmoqlash va mavzuni tizimli o‘zlashtirishga yordam beradi. “Insert” metodi o‘quvchilarga matn bilan ishlash jarayonida o‘z bilimini baholash imkonini beradi. “Debat” metodi o‘quvchilarni bahs-munozaraga jalb qiladi, ularni o‘z fikrini asosli tarzda himoya qilishga o‘rgatadi.

Quyidagi jadvalda ayrim mashhur interfaol metodlar, ularning asosiy maqsadi va qo‘llanish sohalari keltirilgan:

Metod nomi	Asosiy maqsadi	Qo‘llanish sohasi	Misol
Aqliy hujum	Erkin fikrlashni rag‘batlantirish	Ona tili, tarix, biologiya	“Tabiatni muhofaza qilish uchun nimalar qilish mumkin?” savoli asosida o‘quvchilar fikr bildiradilar
Klaster	Tizimli fikrlashni shakllantirish	Matematika, geografiya, tarix	“Ekotizim” so‘zi atrofida asosiy tushunchalarni tarmoqlash
Debat	Tanqidiy fikrlash va nutq madaniyatini rivojlantirish	Tarix, huquq, adabiyot	“Internet foydali yoki zararli?” mavzusida ikki guruh bahs olib boradi
Insert	O‘qilgan matndan asosiy fikrlarni ajratish	Ona tili, biologiya	O‘quvchi matnni o‘qib, “+” (bilgan), “-” (bilmagan), “?” (qiziqqan) belgilar qo‘yadi
Rol o‘ynash	Amaliy vaziyatlarni modellashtirish	Adabiyot, tarix, ona tili	“Alpomish” dostonidagi qahramonlar rolini o‘ynash orqali asarni tahlil qilish
Bumerang	Tezkor fikrlashni rivojlantirish	Matematika, informatika	O‘qituvchi savol beradi, o‘quvchi javob beradi va navbatdagiga savol beradi

Bu metodlarning barchasi o‘quvchilarning bilim olish jarayonini faollashtiradi. Masalan, “Bumerang” metodi o‘quvchilarni tez fikrlashga, savol berish va javob topishga o‘rgatadi. “Rol o‘ynash” esa o‘quvchilarning kommunikativ ko‘nikmalarini oshiradi, ularni hayotiy vaziyatlarni tahlil qilishga undaydi.

Interfaol metodlarni qo‘llashda o‘qituvchi dars maqsadini, mavzuning murakkablik darajasini va o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olishi kerak. Masalan, kichik sinf o‘quvchilari uchun ko‘proq o‘yin shaklidagi metodlar (“Rasmi test”, “Topishmoq zanjiri”) samarali bo‘lsa, yuqori sinflarda “Debat” yoki “Tahliliy esse” kabi usullar natijadorlik beradi.

Quyidagi jadvalda sinf darajasiga qarab metodlarni tanlash bo‘yicha tavsiyalar keltirilgan:

Sinf bosqichi	Tavsiya etiladigan metodlar	Maqsad
1–4-sinflar	O‘yinli metodlar, “Topishmoq”, “Aqliy zanjir”	Fikrni rivojlantirish, eslab qolish ko‘nikmasi
5–7-sinflar	“Klaster”, “Insert”, “Aqliy hujum”	Mustaqil fikrlashni o‘stirish
8–9-sinflar	“Debat”, “Rol o‘ynash”, “Sinkveyn”	Tahliliy va muloqot madaniyatini shakllantirish
10–11-sinflar	“Tahliliy esse”, “Bumerang”, “Venn diagrammasi”	Tanqidiy fikrlash, tahlil va XULOSA chiqarish malakasini rivojlantirish

Interfaol metodlar o‘quvchilarning faqat bilish jarayoniga emas, balki psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga ham katta ta’sir ko‘rsatadi. O‘quvchi o‘z fikrini aytishdan uyalmaslikni, boshqalar fikriga hurmat bilan qarashni o‘rganadi. Bu esa demokratik muhitni shakllantiradi. Misol uchun, “Debat” metodida ikki guruh o‘rtasidagi bahs o‘quvchilarga muloqot madaniyatini, dalil bilan isbotlashni, qarama-qarshi fikrni to‘g‘ri baholashni o‘rgatadi.

Interfaol metodlar, ayniqsa, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan uyg‘unlashtirilganda yanada samarali bo‘ladi. Masalan, “Kahoot” yoki “Quizizz” kabi onlayn platformalarda “Tezkor test”, “Interaktiv savol-javob” usullaridan foydalanish o‘quvchilarning raqamli savodxonligini oshiradi. Shuningdek, “Padlet” platformasida o‘quvchilar fikrlarini onlayn tarzda almashishadi. Bu jarayon zamonaviy o‘quvchi uchun qiziqarli bo‘lib, darsni jonlantiradi.

Ko‘p hollarda o‘qituvchilar interfaol metodlarni fanlar kesimida uyg‘unlashtirgan holda qo‘llaydilar. Masalan, “Tarix” va “Adabiyot” fanlarida birgalikda “Rol o‘ynash” orqali tarixiy shaxslar hayotini sahnalashtirish mumkin. “Fizika” yoki “Biologiya” fanlarida esa “Klaster” yoki “Insert” metodlari orqali tajriba natijalarini tahlil qilish samarali hisoblanadi.

Interfaol metodlarni samarali joriy etish uchun o‘qituvchi metodik tayyorgarlikka ega bo‘lishi zarur. U darsni rejalashtirishda vaqt taqsimotini, o‘quvchilarning ishtirokini va baholash mezonlarini aniq belgilab olishi lozim. Masalan, “Debat” metodini o‘tkazishda o‘qituvchi baholash jadvalidan foydalanishi mumkin:

Baholash mezon	Maksimal ball	Izoh
Dalillarning to‘g‘riligi	5	Faktlar bilan asoslangan
Nutq madaniyati	3	Ochiq, tushunarli, madaniyatli ifoda
Guruh ishtiroki	2	Har bir o‘quvchi faolligi
Xulosa chiqarish	3	Mavzudan kelib chiqqan holda yakuniy fikr

Interfaol metodlarni qo‘llash orqali o‘quvchilar o‘zini erkin his qiladi, ijodiy yondashuvni o‘zlashtiradi, bilimni chuqur anglaydi. Misol uchun, “Ona tili” fanida “Sinkveyn” metodidan foydalanilganda, o‘quvchi mavzu mohiyatini besh qatorda she’r shaklida ifoda etadi, bu esa mavzuni yodda saqlashni osonlashtiradi.

O‘qituvchi o‘quvchilar bilan muloqotda bo‘ladi, ular esa o‘zaro fikr almashish orqali yangi bilimlarni kashf etadilar. Masalan, “Bumerang” usulida o‘quvchi savolga javob bergach, o‘z navbatida boshqa o‘quvchiga savol beradi — bu usul dars davomida doimiy e’tibor va faollikni talab qiladi.

Interfaol yondashuv o‘quvchilarni hayotiy muammolarni hal etishga o‘rgatadi. Masalan, “Ekologiya” mavzusida “Aqliy hujum” metodi orqali o‘quvchilar atrof-muhit muammolari bo‘yicha o‘z takliflarini bildiradilar. Bu takliflar ichida amaliy ahamiyatga ega g‘oyalar shakllanadi. Shu tarzda dars jarayoni nafaqat bilim beruvchi, balki hayotiy tajriba orttiruvchi vositaga aylanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi tomonidan tasdiqlangan o‘quv dasturlarida ham interfaol metodlar tavsiya etilgan. Chunki bu metodlar orqali o‘quvchilar mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatni hal etish, axborotni izlab topish va tahlil qilish, guruh bilan ishlash kabi zamonaviy ko‘nikmalarga ega bo‘ladilar. Shu jihatdan interfaol ta’lim — bugungi kun talabidir.

Interfaol metodlardan foydalanish nafaqat o‘quvchilarga, balki o‘qituvchining kasbiy mahoratini oshirishga ham xizmat qiladi. O‘qituvchi yangi metodlarni izlash, tajriba almashish, darslarni ijodkorona tashkil etish orqali o‘zini doimiy rivojlantirib boradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR::

1. Hasanboeva O., Matnazarova D. Pedagogika. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflar jamiyati, 2020.
2. Yo‘ldoshev J.G., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2021.
3. Xodjayeva M. Interfaol metodlar orqali ta’lim samaradorligini oshirish yo‘llari. – “Ta’lim jarayoni” jurnali, 2022.
4. Abdullayeva N. Zamonaviy darslarda interfaol metodlardan foydalanish. – Toshkent, 2023.
5. Ismailov S. Innovatsion pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
6. O‘ralova G. O‘qituvchi faoliyatida interfaol metodlarning o‘rni. – TDPU Ilmiy to‘plam, 2020.